

УДК 347.412(477:340.15)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.35>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАВДАННЯ ШКОДИ СПОЖИВАЧАМ НЕДОЛІКАМИ ТОВАРІВ, РОБІТ (ПОСЛУГ) В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: РИМСЬКЕ ПРАВО ТА СУЧАСНІСТЬ

Гринько С.Д.,

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри приватного права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: 0000-0003-2737-5702
e-mail: svetgrin27@ukr.net

Гринько С.Д. Особливості завдання шкоди споживачам недоліками товарів, робіт (послуг) в умовах гібридної війни: римське право та сучасність.

Метою статті є визначення особливостей завдання шкоди споживачам недоліками товарів, робіт (послуг) в умовах гібридної війни.

Зазначається, що римська сентенція «*Si vis pacem, para bellum*» набуває надзвичайно важливого значення в умовах збройної агресії росії проти України, оскільки для досягнення миру потрібна сильна армія, сучасне озброєння та готовність до відсічі агресору. Гібридна війна становить надзвичайно велику небезпеку для противника, оскільки застосовуються різні засоби для її ведення, тобто гібридна війна поєднує традиційні військові дії з нетрадиційними засобами впливу на противника. Сучасна гібридна війна держави-агресора росії проти України істотно впливає на концепт приватного права, зокрема у сфері зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої споживачам недоліками товарів, робіт (послуг).

Збройний конфлікт завдає істотної шкоди цивільному населенню не лише через прямі наслідки, такі як смерть та поранення в результаті застосування сили, але й через непрямий вплив. Це проявляється у порушенні або недоступності життєво важливих послуг, які забезпечують базові потреби людей, зокрема електропостачання, медичну допомогу, водопостачання, виробництво та розподіл харчових продуктів, системи водовідведення, утилізацію відходів та доступ до освіти тощо. Дефектна продукція в умовах гібридної війни становить загрозу завдання шкоди не лише для окремих споживачів, але й для загальної безпеки та економіки держави. Ворог може використовувати цей фактор для дестабілізації суспільства.

Зроблено висновок, що в умовах гібридної війни завдання шкоди споживачам недоліками товарів, робіт (послуг) може бути спричинено такими обставинами: 1) оповіщенням населення про загрозу атаки з повітря; 2) повідомленням про замінування приміщення; 3) внаслідок завдання шкоди життю, здоров'ю фізичних осіб ракетними чи артилерійськими ударами, чи іншим чином; 4) руйнуванням або пошкодженням об'єктів критичної інфраструктури, зокрема транспортної, енергетичної, газової систем, закладів охорони здоров'я; 5) через дефекти продукції; 6) відсутністю інформації про товар.

Ключові слова: гібридна війна, римське право, шкода, завдання шкоди, відшкодування шкоди, споживач, недоліки товарів, робіт (послуг), дефектна продукція, інформація про товар.

Hrynko S.D. Features of harming consumers with disadvantages of goods, works (services) in a hybrid war: Roman law and modernity.

The article is aimed at defining the features of damage to consumers by the shortcomings of goods, works (services) in the context of hybrid warfare.

It is noted that the Roman Maxim «*Si vis pacem, para bellum*» becomes extremely important in the context of Russia's armed aggression against Ukraine, since a strong army, modern weapons and readiness to repel the aggressor are needed to achieve peace. Hybrid warfare poses an extremely great danger to the enemy, since various means are used to wage it, that is, hybrid warfare combines traditional military operations with unconventional means of influencing the enemy. The modern hybrid war of the aggressor state of Russia against Ukraine significantly affects the concept of private law, in particular in the sphere of obligations to compensate for the damage caused to consumers by the shortcomings of goods, works (services).

Armed conflict causes significant harm to civilians not only through direct consequences, such as death and injury through the use of force, but also through indirect impact. This is manifested in the disruption or unavailability of vital services that meet the basic needs of people, in particular electricity, medical care, water supply, food production and distribution, drainage systems, waste disposal and access to education, etc. Defective products in a hybrid war pose a threat of damage not only to individual consumers, but also to the overall security and economy of the state. The enemy can use this factor to destabilize society.

It is concluded that in the context of hybrid warfare, the damage to consumers by the shortcomings of goods, works (services) can be caused by the following circumstances: 1) notification of the population about the threat of air attack; 2) notification of mining of the premises; 3) as a result of damage to life, health of individuals by missile or artillery strikes, or otherwise; 4) destruction or damage to critical infrastructure, in particular transport, energy, gas systems, health facilities; 5) due to product defects; 6) lack of information about the product.

Key words: hybrid war, Roman law, harm, damage, compensation for damage, consumer, shortcomings of goods, works (services), defective products, information about the goods.

Постановка проблеми. Римське право, як і римська республіканська державність, належать до тих віковичних культурних, політичних і юридичних цінностей, які з'явилися на світ у нашому спільному європейському домі близько двох з половиною тисяч років тому назад. Римська держава увійшла до світової історії завдяки своєму праву, так і могутності своєї армії. При цьому римська армія становила основу життя Риму за всіх часів існування її державності [1, с. 31].

Римська сентенція «*Si vis pacem, para bellum*» – «Якщо хочеш миру, готуйся до війни» – означає «мати боєздатне військо, тобто військо вмотивоване, забезпечене усім необхідним, з необхідним рівнем вишколу та дисципліни» [2, с. 15]. При цьому, римляни вирішували це питання за допомогою військової науки, так і засобами публічного та приватного права, зокрема: продуманим державним устроєм, високим бойовим духом римлян, гарною зброєю, умінням римської верхівки згуртуватися для боротьби із зовнішнім супротивником, а також надзвичайно вдалою організаційною структурою їхніх легіонів [2, с. 15-16].

Таким чином, мир може бути тільки тоді, коли держава достатньо сильна, щоб захистити себе від потенційних ворогів. Якщо вона не здатна захищатися, вороги можуть скористатися слабкістю, що й призведе до війни. Тому сила та готовність до боротьби (сильна армія, сучасне озброєння, стратегія оборони) сприймаються як запобіжник агресії.

Сентенція Стародавнього Риму набуває надзвичайно важливого значення в умовах збройної агресії росії, коли Україна зіткнулася з необхідністю захищати свою незалежність і територіальну цілісність. У цьому контексті «*Si vis pacem, para bellum*» не лише заклик, а й необхідність, яка наголошує на тому, що для досягнення миру потрібна сильна армія, сучасне озброєння та готовність до відсічі агресору. Як зазначає Є.О. Харитонов: «Досвід Риму у забезпеченні стану «готовності до війни заради миру» є гарним прикладом і для нашої, насиченої загрозами гібридної війни, доби» [2, с. 16].

Збройна агресія росії проти України набула форми гібридної війни, яка має за мету дестабілізувати противника, завдати йому шкоди та послабити його без офіційного оголошення війни. Як зазначає О. Буряченко, «гібридна війна є новою формою сучасних конфліктів, що відрізняється від класичних конфліктів своєю складністю та масштабністю впливу на суспільство, економіку, а також політичні процеси цільової держави та її громадян» [3, с. 25].

Гібридна війна становить надзвичайно велику небезпеку для противника, оскільки застосовуються різні засоби для її ведення (військові дії, інформаційна та кібератака, економічний тиск, політична та соціальна дестабілізація, тощо). Тобто гібридна війна поєднує традиційні військові дії з нетрадиційними засобами впливу на противника.

Досліджуючи соціокультурний вимір проблеми гібридної війни О. Коломієць звертає увагу на ще одну неявну загрозу внаслідок гібридної війни, це «затягування конфлікту, що кінець-кінцем призведе до зменшення рівня довіри як у горизонтальних, так і на вертикальних відносинах всередині суспільства, наслідком чого, неодмінно стане розчарування та деморалізація. Ключовим тут є факт розсіювання волі до перемоги через довгий час впливу на свідомість» [4, с. 66].

Досліджуючи «гібридизацію» засад регулювання цивільних відносин в умовах гібридної війни та воєнного стану, Є.О. Харитонов та О. І. Харитонova наголошують, що «внаслідок збройної агресії росії найбільшого потрясіння зазнала система регулювання цивільних відносин, котра вже за самою своєю суттю призначена забезпечувати звичайне, повсякденне буття людини» [5, с. 185]. На думку вчених, «відколи російська військова агресія стала повномасштабною, стала очевидно необхідність суттєвого підвищення ефективності механізму правового регулювання, зокрема,

адекватного регулювання цивільних відносин і реалізації та захисту цивільних прав в умовах запровадження воєнного стану» [5, с. 349].

Таким чином, сучасна гібридна війна держави-агресора росії проти України істотно впливає на концепт приватного права, зокрема у сфері зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої споживачам недоліками товарів, робіт (послуг).

Стан опрацювання цієї проблематики. Загальні та спеціальні аспекти цивільно-правового захисту прав споживачів, зокрема відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт (послуг), були предметом дослідження У.П. Гришко, М.М. Гудими, О.Ю. Єгоричевої, Г.О. Ільченко, О.М. Коршакової, М.С. Муляр, О.О. Одинак, Г.А. Осетинської, О.П. Письменної, Р.В. Походжука, В.Я. Погребняка, Є.О. Ружицької, І.М. Станкова, О.Ю. Черняк, Г.Б. Яновицька та інших вчених. Проте сьогодні існує низка теоретичних і практичних правових питань, пов'язаних із завданням шкоди недоліками товарів, робіт (послуг) в умовах гібридної війни.

Метою статті є визначення особливостей завдання шкоди споживачам недоліками товарів, робіт (послуг) в умовах гібридної війни.

Виклад основного матеріалу. Шкідливий вплив сучасної гібридної війни держави-агресора росії проти України на концепт приватного права, зокрема у сфері деліктних зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої споживачам недоліками товарів, робіт (послуг), виявляється через низку явищ на характеристиці яких доцільно зупинитися більш детально.

1). Для оповіщення населення про загрозу атаки з повітря застосовується сигнал «Повітряна тривога». На жаль, сьогодні життя українців пов'язане з сигналом повітряної тривоги, що лунає як вдень, так і вночі. Державна служба України з надзвичайних ситуацій розробила «Загальні рекомендації та алгоритми дій під час повітряної тривоги» [6].

Повітряна тривога впливає на споживачів у різний спосіб, залежно від її тривалості, частоти, а також фізичних, емоційних та економічних умов. Насамперед, споживачам (наприклад, у супермаркетах, закладах харчування, транспортних засобах, спортзалах, кінотеатрах тощо) завдається моральна шкода, оскільки вони перебувають у стані психологічного стресу та тривоги. Разом із моральною шкодою, споживачі можуть потерпіти й фізичний біль внаслідок ушкодження здоров'я. Наприклад, у поспіху до укриття люди можуть травмуватися, особливо тоді, якщо укриття знаходиться далеко чи важкодоступне; у разі необхідності швидко пересуватися, літні люди можуть зазнавати надмірного фізичного навантаження або навіть отримати серцево-судинні ускладнення здоров'я.

Внаслідок необхідності дотримуватися алгоритму дій під час сигналу повітряної тривоги споживачам може бути завдана шкода внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг). Наприклад, якщо людина замовила у закладі харчування їжу та очікувала її приготування (чи замовила доставку їжі), а заклад вимушено зупиняє свою роботу через тривогу, то у цій ситуації завдається шкода споживачу.

У супермаркетах або закладах харчування через вимушене переривання роботи можуть псуватися продукти або виникати затримки в обслуговуванні клієнтів. Відповідно, як наслідок, споживачам може бути завдана шкода здоров'ю внаслідок дефектів товарів, а також споживачі можуть потерпати упущену вигоду спричинену затримкою в обслуговуванні тощо.

Повітряна тривога може змінювати розпорядок дня, тобто заплановані покупки, послуги чи розваги можуть ставати недоступними. Наприклад, людина замовила виготовлення ліків в аптеці, але не може їх одержати під час повітряної тривоги, що може спричинити тяжкі наслідки для її здоров'я. Під час повітряної тривоги може зупинятися рух громадського транспорту; споживач, сплативши за проїзд, не може дістатися до місця призначення, тому позбавлений можливості укласти довгоочікуваний контракт над яким тривалий час працював тощо.

2). Подібні шкідливі наслідки для споживачів спричиняє повідомлення про *замінування приміщення*. Особливу небезпеку для споживачів становить таке повідомлення, наприклад, під час їх перебування у спортзалах. Це можна пояснити наявністю таких причин.

По-перше, у спортзалах, як правило, є обладнання, яке займає багато місця (тренажери, гантелі, штанги), тому в умовах поспішної евакуації збільшується ризик падінь і травм. Крім того інформація про замінування оголошується раптово, а евакуація відбувається в поспіху, люди можуть травмуватися через натовп, слизькі поверхні, невдалий вихід із тренажерів тощо.

По-друге, якщо замінування оголошується під час інтенсивного тренування, то раптове переривання фізичної активності може вплинути на серцево-судинну систему, особливо в людей із хронічними захворюваннями (призвести до нападів гіпертонії, аритмії чи навіть серцевого нападу); для астматиків або людей із захворюваннями дихальних шляхів паніка може спричинити напад утрудненого дихання; люди з проблемами опорно-рухового апарату (наприклад, після травм) можуть отримати нові ушкодження під час спроб швидко залишити приміщення. Також неправильне

завершення тренування, (наприклад, без розтяжки) може призвести до м'язових спазмів чи навіть травм.

По-третє, враховуючи вищезазначені обставини, споживачі можуть отримати довготривалий психологічний стрес і як наслідок це може причинити появу страху повертатися до спортзалу чи займатися спортом через асоціацію тренувань із небезпекою.

3). Унаслідок *ракетних чи артилерійських ударів* будівлі, споруди можуть бути пошкоджені (зруйновані стіни, вибиті вікна, пошкоджені дахи, системи опалення, водопостачання тощо). Ударна хвиля, пожежа чи уламки можуть знищити меблі, техніку, документи, одяг та інші особисті речі. Можуть бути пошкоджені чи знищені транспортні засоби, залишені на вулицях або у зонах ударів. Таким чином може бути завдана шкода споживачам (майнова та моральна). В якості прикладу може бути ситуація за якої споживач змушений укласти договір оренди житла, оскільки підрядник не встиг передати йому результат виконаної роботи із будівництва будинку, який було пошкоджено внаслідок ударної хвилі від ракетного удару. Прикладом може слугувати також випадок, коли пацієнт змушений укласти новий договір про надання платних стоматологічних послуг із іншим закладом, оскільки будівля та устаткування стоматологічної клініки, з якою пацієнт перебував у договірних відносинах і сплатив за медичні послуги, постраждали внаслідок ракетних чи артилерійських ударів.

Поширеними сьогодні є випадки, коли споживачі несуть додаткові витрати на евакуацію та безпеку. Так, внаслідок ракетних чи артилерійських ударів транспортні засоби можуть бути пошкоджені чи не можуть переміщатися з різних причин (пошкоджена залізнична колія чи відсутня електрична напруга). Скасовані поїздки змушують пасажирів шукати інші способи пересування, що спричиняє додаткові майнові витрати, особливо під час евакуації з небезпечних зон.

4). Забезпечують надання життєво необхідних послуг населенню *об'єкти критичної інфраструктури*, тобто «об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам» (п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про критичну інфраструктуру») [10]. При цьому обов'язок забезпечити захист критичної інфраструктури покладається на державу (ст. 5 цього закону).

Гібридна війна росії проти України суттєво вплинула на роботу транспорту, зокрема на безпеку та комфорт пасажирів. Унаслідок цього пасажирів можуть зазнавати різну шкоду. Наприклад, шкода пасажирам під час надання транспортних послуг для перевезення може виявлятися по-різному.

Російські війська неодноразово обстрілювали залізничну інфраструктуру. Наприклад, 8 квітня 2022 року внаслідок ракетного удару по вокзалу в Краматорську загинули понад 61 людина та 121 отримала поранення, які чекали на евакуацію [7]. Спричиняли загибель пасажирів або їх поранення обстріли поїздів під час руху, наприклад, у Харківській, Донецькій, Запорізькій, Львівській та інших областях.

Під час ракетних та артилерійських обстрілів уламки снарядів і ракет пробивали вагони. Пасажирів отримували осколкові поранення чи травми. У разі вибуху на залізничних коліях, наприклад, через встановлення мін або підрих колії, вагони могли сходити з рейок, що спричиняло травмування пасажирів.

Через зруйновану інфраструктуру, ризик обстрілів або необхідність змінювати маршрути поїзди часто запізнюються на багато годин. Це призводить до завдання шкоди пасажирам внаслідок зриву їх планів, додаткових витрат на проживання або інший транспорт. Наприклад, внаслідок ракетних ударів по енергетичній інфраструктурі потяги зупинялися на тривалий час, що спричиняло затримку евакуації та стрес для пасажирів.

Пасажирів, які змушені евакуюватися з небезпечних регіонів, відчувають постійний стрес через загрозу обстрілів або затримок поїздів, що спричиняє виникнення посттравматичного стресового розладу. Наприклад, у перші місяці повномасштабного вторгнення евакуаційні потяги були переповнені, і люди годинами чекали у напруженості, побоюючись можливих повітряних атак.

Крім вищезазначеного внаслідок обстрілів транспортних засобів пасажирам може бути завдана шкода знищенням їх багажу, який залишався у вагонах чи на вокзалі. Під час евакуацій пасажирів часто губили особисті речі або не могли своєчасно забрати свій багаж через поспішну посадку чи висадку.

Гібридна війна росії проти України часто супроводжується обстрілами лікарень, медичних установ та інфраструктури, пов'язаної з охороною здоров'я, що є особливо тяжким воєнним злочином, оскільки вони завдають істотної шкоди пацієнтам. Так, 8 липня 2024 року російська терористична армія під час масованого ракетного удару по Києву зруйнувала будівлі та корпуси дитячої лікарні «Охматдит», внаслідок чого були поранені та загиблі [8]. Російські окупанти 28 вересня 2024 року завдали авіаудару та повторного удару із застосуванням «Шахедів» по лікарні в Сумах, що спри-

чинило тяжкі наслідки: восьмеро загиблих, 12 поранених, пошкоджено приймальне відділення медичного закладу, частково зруйновано перекриття між першим і другим поверхами та четвертим поверхом і дахом будівлі [9].

Під час обстрілу медичний персонал змушений перервати лікування та евакуювати пацієнтів, що стає критичним для важкохворих, які не можуть пересуватися (наприклад, у відділеннях інтенсивної терапії чи реанімації).

Пацієнти, які підключені до апаратів життєзабезпечення (штучна вентиляція легень, апарати діалізу), проходять важливі медичні процедури (наприклад, хірургічні операції, пологи, хіміотерапію), ризикують загинути внаслідок припинення роботи обладнання чи процесу лікування через обстріл або перебої з електропостачанням. Крім того внаслідок обстрілів можуть знищуватися склади лікарських засобів чи перериваються їх постачання, що спричиняє неможливість надати пацієнтам необхідні лікарські засоби.

Пацієнтам може бути завдана майнова шкода також у випадках, коли вони змушені витратити кошти на транспортування в інші лікарні, купівлю ліків або оплату послуг у новому медичному закладі.

Таким чином, *гібридна війна росії проти України завдає істотної шкоди пацієнтам, їх життю, здоров'ю, майну.*

Збройний конфлікт завдає істотної шкоди цивільному населенню не лише через прямі наслідки, такі як смерть та поранення в результаті застосування сили, але й через непрямий вплив. Це проявляється у порушенні або недоступності життєво важливих послуг, які забезпечують базові потреби людей, зокрема електропостачання, медичну допомогу, водопостачання, виробництво та розподіл харчових продуктів, системи водовідведення, утилізацію відходів та доступ до освіти тощо.

Російська армія систематично завдає ударів по об'єктах української енергетичної інфраструктури, зокрема об'єктах газової інфраструктури та мережі централізованого тепlopостачання. Це спричиняє дефіцит електроенергетики та відповідно відключення світла для її споживачів. Внаслідок *відключення світла* споживачам завдається майнова шкода, що виявляється у різних формах. Наприклад, не працює холодильник – псуються продукти харчування; не працює котел та інша опалювальна техніка – у холодному приміщенні хворіють люди, псуються речі. Побутова техніка (холодильники, пральні машини тощо) може виходити з ладу через перепади напруги або знеструмлення.

За таких обставин споживачі змушені витратити істотні кошти на придбання побутових акумуляторів для енергозабезпечення квартир, будинків. Крім того масовим попитом користуються павербанки, ціна на які істотно збільшилася.

Через вимкнення світла перестають працювати домашні Wi-Fi. Крім того споживачі мають проблеми з мобільним інтернетом та зв'язком, оскільки мобільні базові станції оснащені батареями, які автоматично вмикаються, коли припиняється централізоване електроживлення. Таким чином внаслідок відсутності мобільного зв'язку чи інтернету споживачам може завдаватися шкода. Наприклад, внаслідок відсутності мобільного зв'язку споживач не міг викликати швидку і як наслідок померла людина чи потерпілий потерпів істотні ушкодження здоров'я; людина не могла викликати таксі та як наслідок запізнилася на потяг; споживач не одержав замовлену доставку товарів, оскільки з ним не міг зв'язати кур'єр виробника тощо.

Відсутність інтернету при наданні освітніх послуг також спричиняє завдання шкоди споживачам, які не можуть їх отримати.

5). За умов гібридної війни поширеним явищем є завдання шкоди споживачам через *дефект продукції*, що може мати як економічні, так і фізичні, психологічні та навіть стратегічні наслідки. У гібридній війні, де, окрім збройних дій, використовуються економічний тиск, кіберзагрози, інформаційна війна та саботаж, дефекти продукції можуть бути не випадковими, а частиною ворожих дій.

Зупинимося більш детально на завданні стратегічної шкоди державі внаслідок виробництва та поширення дефектної продукції.

Насамперед слід зазначити, що ворог поширює дефектну продукцію з метою створення хаосу, наприклад, збій у постачанні якісних товарів (продовольство, пальне, техніка). Поширення новин про дефекти продукції (навіть перебільшених чи фейкових) може підірвати довіру до вітчизняних виробників або викликати паніку серед населення. Крім того в умовах війни дефекти продукції можуть призвести до зменшення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, а це призводить до послаблення економіки держави.

Якщо ворог навмисно вводить дефекти у виробництво будівельних матеріалів, то це може уповільнити відбудову пошкоджених будинків і будівництво нових. Дефекти в продукції, яка вико-

ристовується військовими (пальне, спорядження, техніка), можуть безпосередньо впливати на обороноздатність держави.

У гібридній війні ворог може використовувати кіберзагрози для навмисного введення дефектів у техніку чи електроніку, які впливають на споживачів. Наприклад, дефект у програмному забезпеченні автомобіля чи смартфона може викликати небезпечні ситуації (дорожні аварії, витік даних тощо).

У гібридній війні поширеним явищем став продаж дефектної продукції недобросовісними виробниками та постачальниками, які використовують хаос серед населення перед загрозою відсутності товарів у продажу та для уникнення відповідальності. Така ситуація призводить до завдання шкоди споживачам та іншим її користувачам. Якщо дефектний товар є небезпечним, наприклад, вибухонебезпечною технікою (акумулятори, зарядні пристрої, газові прилади), це може призводити до травм або загибелі. Дефект у побутовій техніці (електроприладах, обігрівачах) може спричинити пожежу або ураження електричним струмом. Дефектний бойлер може призвести до затоплення квартири, а автомобіль з дефектом – до аварії, що спричиняє істотну майнову шкоду. Ліки з дефектом (наприклад, фальсифіковані чи з неправильними дозами діючих речовин) можуть мати небезпечний вплив, особливо для хронічно хворих чи вразливих груп (дітей, літніх людей). У харчовій продукції дефекти можуть бути спричинені додаванням небезпечних речовин (наприклад, хімікатів, токсинів), що призводить до отруєнь, алергічних реакцій чи інших медичних ускладнень.

Купівля дефектної продукції призводить до втрати грошей, особливо якщо товар не підлягає поверненню або компенсація ускладнена (наприклад, під час руйнування документації через військові дії). Крім того споживач змушений шукати заміну для товару, що вийшов з ладу через дефект, витрачаючи додаткові кошти на купівлю нового.

Слід зазначити, що якщо дефектний товар безпосередньо загрожує життю та здоров'ю (наприклад, ліки або дитячі продукти), це створює сильне емоційне напруження у споживачів. У випадках, коли дефекти продукції виникають через диверсії чи умисне втручання ворога, споживачі можуть почати відчувати загальну тривожність. При цьому, часті випадки купівлі дефектної продукції викликають у споживачів невпевненість у якості товарів, що особливо вразливе в умовах воєнного стану, коли вибір продукції може бути обмеженим.

Таким чином, дефектна продукція в умовах гібридної війни становить загрозу завдання шкоди не лише для окремих споживачів, але й для загальної безпеки та економіки держави. Ворог може використовувати цей фактор для дестабілізації суспільства.

Основними засобами запобігання та мінімізації завдання шкоди мають бути такі: а) ефективний контроль якості за товарами критичної необхідності, які безпосередньо впливають на життя та здоров'я споживачів (харчі, ліки, побутова техніка та ін.); б) підвищення обізнаності споживачів про ризики дефектної продукції, способи перевірки її якості, випадки фальсифікату та поширення небезпечних товарів.

б). В умовах гібридної війни виникає також проблема, спричинена відсутністю інформації про товар, що може призводити до завдання шкоди споживачу в різний спосіб — від неправильного використання продукту до істотних майнових витрат, завданню шкоди життю та здоров'ю. Така ситуація спричинена неможливістю здійснення контролю над якістю та поширенням інформації про товар. Наприклад, побутова техніка без інструкцій з експлуатації може бути використана неналежним чином, що призводить до травм (наприклад, опіків, ударів струмом, порізів). Медичні товари (ліки, медичні прилади) без пояснень щодо дозування чи застосування можуть спричинити погіршення здоров'я. Харчові продукти без зазначення складу можуть викликати алергію в чутливих людей (наприклад, через глютен, горіхи чи лактозу). Хімічна продукція без попередження про токсичність може спричинити отруєння при неправильному зберіганні або використанні.

Висновки. В умовах гібридної війни завдання шкоди споживачам неоліками товарів, робіт (послуг) може бути спричинено такими обставинами: 1) оповіщенням населення про загрозу атаки з повітря; 2) повідомленням про замінування приміщення; 3) внаслідок завдання шкоди життю, здоров'ю фізичних осіб ракетними чи артилерійськими ударами, чи іншим чином; 4) руйнуванням або пошкодженням об'єктів критичної інфраструктури, зокрема транспортної, енергетичної, газової систем, закладів охорони здоров'я; 5) через дефекти продукції; 6) відсутністю інформації про товар.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гринько С.Д. Військове право як комплексна галузь права: римське право і сучасність. *Римське право і сучасність: реалізація і захист речових прав в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської наукової конференції* (Одеса, 25 трав. 2024 р.) / За заг. ред.: Є. Харитонова, І. Давидової, В. Зубара ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса, 2024. С. 31–36. URL: <https://>

- dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/76d7011b-16aa-4430-be54-a386b7046cf5/content
2. Харитонов Є.О. SI VIS PACEM – PARA BELLUM. *Римське право і сучасність: цивільне право в умовах війни : матер. Всеукр. наук. конф.* (Одеса, 24 травня 2022 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонova; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2022. С. 11–16.
 3. Буряченко О. Гібридна війна як нова форма глобального протиставлення. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2024. Вип. 2(74). С. 24–31. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/4319>.
 4. Коломець О. Соціокультурний вимір проблеми гібридної війни». *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2023. Вип. 49. С. 62–69. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/49_2023/7.pdf.
 5. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Приватне право як концепт. Том VI: Приватне право в умовах гібридної війни : монографія. Одеса: Фенікс, 2024. 408 с.
 6. Примірний алгоритм дій населення за сигналами оповіщення цивільного захисту “Увага всім”, “Повітряна тривога”. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/1/1/9/3/5/8/9/p3PS2zuw3LnQlvmy0cC26bPE3mnGj0b951EF1pwz.pdf>.
 7. Ракетний удар по станції Краматорськ. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%80_%D0%BF%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA.
 8. Ракетний удар по «Охматдиту»: гендиректор найбільшої в Європі дитячої лікарні зробив важливу заяву. URL: <https://tsn.ua/ato/raketniy-udar-po-ohmatditu-gendirektor-naybilshoyi-v-yevropi-dityachoyi-likarni-zrobiv-vazhlivu-zayavu-2616744.htm>.
 9. Російська армія здійснила два авіаудари по Сумах, є жертви. URL: https://lb.ua/society/2024/09/28/637077_rosiyska_armiya_zdiysnila_dva.html
 10. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>.